

Po stopách jednej básne... (Interpretácia a exegéza v archívnom výskume)

Ivica Hajdučeková

HAJDUČEKOVÁ, I.: In the Footsteps of a Poem... (The Interpretation and Exegesis in an Archival Research)

SLOVENSKÁ LITERATÚRA 66, No. 4, p. 274 – 284

Key words: archival research, interpretation, exegesis, apperception, poetry, Haľamová Maša (1908 – 1995)

In the study, the author verifies two different interpretations of the poem *Dar* (The Gift) (1926) by Maša Haľamová (1908 – 1995) based on the inheritance of the poet stored in the Literary Archive of The Slovak National Library in Martin (an unprocessed fund). In the process of contextualization, she reconstructs the personal history of the poet through correspondence, press excerpts, personal documents and specialized literature and uncovers both her creative beginnings and the genesis of the emblematic poem in her emotional mishaps. While when published for the first time, the poem contained also a dedication, in the manuscript form of the collection *The Gift* and its debut printed version, the dedication was missing in the subtitle. Although the initials lead to the literary critic Andrej Kostolný, direct (autoreferential) evidence that the dedication of the poem belonged to him is absent, on the contrary, it is possible to conclude from the correspondence analysed in detail that it was added only on purpose and “additionally”, while the impulse for the one-time indication of the initials remained unexplained. However, the archival research confirmed one of the interpretations, namely based on the commentary of the author herself in the radio programme from 1967, stating that the poem in question was a love confession to her lover. With respect to the interpretation, it has been confirmed that revealing of the relationship of the text and its context for the research purposes also by means of the archival research is productive. It allows to reconstruct the genetic links, verify and confirm the analytical-interpretative conclusions in the process of exegesis, thus achieving certain level of exactitude.

Kľúčové slová: archívny výskum, interpretácia, exegéza, apercepcia, poézia, Haľamová Maša (1908 – 1995)

Motto:

Aj veda má svoj príbeh

Úvod (výskumný problém)

Emblémová báseň Maše Haľamovej *Dar* – prvýkrát publikovaná časopisecky v roku 1926¹ a neskôr zaradená do poetkinej debutovej zbierky z roku 1928, s rovnomeným názvom – bola podnetom, z ktorého vzišlo rozsiahle archívne bádanie, dnes už scelené v niekoľkých etapách výskumnej práce so zameraním na kontextualizáciu a interpretáciu básnických zbierok *Dar*, *Červený mak* a *Smrť tvoju žijem*.² Výskumný problém priniesli dve odlišné interpretácie básne: jedna s dôrazom na životnú situáciu, v ktorej sa lyrický subjekt vďaka prežívanej láske vymaňuje zo žiaľu a bezútešnosti, a druhá, ideologicky motivovaná paralela, šírená v edukačnej praxi (na stredoškolskom aj vysokoškolskom stupni vzdelávania), ktorá preferovala radostné pocity autorky z mierového obdobia po skončení prvej svetovej vojny.³ Stále nástojčivejšie, aj s ohľadom na edukáciu na akademickej pôde, sa s touto podvojnou otázkou vynárala otázka ich overiteľnosti, t. j. do akej miery je perцепčný prístup k interpretácii textu prijateľný aj pre literárnovedné bádanie. To bol prvotný podnet k úmyslu vydať sa po stopách (nielen) jednej básne... Provozkujúce boli najmä medze exaktnosti, o ktorú by malo v literárnovednom výskume prioritne ísť, a to aj v rámci (re)interpretácie.

Bodom zlomu, v ktorom sa „lámala“ ústredný zmysel básne do ideologickej roviny, boli verše „*Kus slovenského neba strhnem / do oka nevädze*“ a symbol bielej holubice. V ideologicky motivovanej interpretácii bolo oko nevädze so slovenským nebom synekdochou slovenského národa, t. j. roztváral sa v nej nacionálny aspekt, a biela holubica bola symbolom mieru, nie Ducha svätého či biblicky konotovanej lásky zaľúbencov. Perцепčne sa tak interpretácia odkláňala od subjektívno-intímneho vyznania lásky ku kultúrno-ideologickému kontextu povojnovej ČSR (podľa potrieb ideológie, preferovanej až do roku 1989).

Po dôkladnom analyticko-interpretáčnom objasnení funkčnosti motívov, sémantiky symbolov, ich tematického zretazenia, formálneho stvárnenia a myšlienkového vyústenia⁴ sme sa preto vybrali po stopách básne, so zámerom objasniť jej genézu. Pátranie začalo v Slovenskej národnej knižnici v Martine v lístkovom katalógu bibliografie článkov zo slovenských novín a časopisov z medzivojnového obdobia, ktorý nie je prístupný verejnosti. Ako dokumentoval bibliografický záznam na kartotečnom lístku, prvé vydanie básne bolo doplnené o dedikačný podtitul s iniciálkami: (A. K.). Záhada, ktorá bola odrazu pred nami, prezrádzala,

1 HALAMOVÁ, Maša: *Dar*. In: *Slovenský denník*, roč. 9, 1926, č. 113a (16. 5. 1926), s. 9. Príloha Nedelňa beseda. Báseň dopĺňali lokalizácia a datovanie jej vzniku: „v Bratislave, 10. mája 1926.“ Porov. MASÁROVÁ, Jarmila (ed.): *Halamová, Maša. Blatnica 28. 8. 1908. Personálna bibliografia*. Martin : Okresná knižnica, 1978, s. 17.

2 Povolenie spracovať archívny materiál a publikovať čiastkové výsledky výskumu udelil správca dedičstva M. Haľamovej JUDr. Dušan Roll.

3 Podľa dostupných informácií nebola táto verzia interpretácie publikovaná, len orálne šírená v rámci vyučovania literatúry.

4 Podrobnejšia analýza a interpretácia básne (aj versologická) bola uverejnená v štúdiu HAJDUČEKOVÁ, Ivica – BÓNOVÁ, Iveta: Duchovný rozmer v lyrike Maše Haľamovej (Básnická zbierka *Dar*). In: *Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education*, roč. 4, 2016, č. 1 (13), 2016a, s. 89 – 130.

276 že za iniciálkami sa skrýval niekto konkrétny, no kto, to sme netušili. Identifikácia konkrétnej osoby však mohla osvetliť zámer autorky a tiež ovplyvniť interpretačné vyústenie, keďže bolo zrejmé, že ideologická interpretácia o oslave mieru bola týmto faktom naštrbená. Bádanie pokračovalo v ďalšej etape, a to dôkladným štúdiom archívnych materiálov z poetkinej pozostalosti v rámci nespracovaného osobného fondu v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice (LA SNK).

Archívny výskum (interpretácia a kontextualizácia)

Pozorné čítanie osobnej korešpondencie, výstrižky z novin a tiež články od súčasníkov priniesli ďalšie zistenia.

Jedným z tých, ktorí sa v dobovej tlači podelili so spoločne prežitou minulosťou, bol literárny historik Rudo Brtáň. Pri príležitosti 75. narodenín M. Haľamovej spomínal na jej pôsobenie takto:

„Pamätáš sa na obálku svojho debutu *Dar* (1928), ktorý ti vydala ako dvadsaťročnej *Umelecká beseda*. A na obdiv *Votrubu*, *Mráza*, *Oňoša*, ktorý recitoval na *matičných slávnostiach* (1926) už *Tvoju baladu Zo sanatória (Anička, dušička, nekašli...)*. Čítala si *kritiky na svoj debut a Červený mak* (1932). *Neviem prečo, a ako, azda preto, že si bola z Turca a žila v Tatrách, bola si blízkou nám piatim Liptákom, Kostolnému, Pišútovi, Chrobákovi, Okálimu i mne. Ako sme Ťa kritizovali a zveľbovali!*“⁵

Čulé kontakty Maše Haľamovej s mladými básnikmi siahajú do rokov stredoškolského štúdia v Bratislave, pretože, ako sa dozvedáme z výstrižku ďalšieho článku, prebiehalo v tej istej budove, kde boli poslucháčmi filozofickej fakulty Andrej Mráz a Andrej Kostolný.⁶

Práve v tomto období začala Maša Haľamová tvoriť. Už predtým, ešte na gymnáziu v Martine, bola v zborníku uverejnená jej slohová práca, esej s lyrickým spádom *Vtáka poznáš po perí, človeka po reči* (v archívnom rukopise datovaná 14. 10. 1924)⁷ a potom, v roku 1925, jej prvé básne dostali priestor v *Slovenských pohľadoch*, redigovaných Štefanom Krčméryom (prvá báseň *Zo sanatória* ešte pod pseudonymom *Zornička*).⁸ „Baťko“, ako M. Haľamová volala Š. Krčméryho, odhalil ne jeden básnický talent a pomáhal mu presadiť sa. Maša Haľamová ho presvedčila natoľko, že ju v istom zmysle zvýhodňoval. Svedčí o tom napr. výčitka Valentína Beniaka, ktorú mu venoval v liste, keď dostal nové číslo *Slovenských pohľadov*, ale svoju báseň v nich nenašiel. Zarazila ho báseň Maše Haľamovej *Pri telefóne*, ktorú už predtým uverejnili v *Slovenskom denníku*: „*Je z toho človeku smutno, na čo teda písať, zasielať, prosiť a čakať, vyšla nová hviezda,*

5 BRTÁŇ, Rudo: *Kytica zo spomienok uvitá*. K životnému jubileu národnej umelkyni Maši Haľamovej. (Zdroj bližšie neuvedený; poznamenaný rok 1983.) In: Slovenská národná knižnica v Martine, Literárny archív, osobný fond Maša Haľamová (nespracovaný), príř. č. 3476/04. Ďalšie pramene z tohto fondu sú citované pod značkou LA SNK, s doplnením konkrétneho prírastkového čísla.

6 ŠIMULČÍKOVÁ, Jana: *Stretnutie s národnou umelkyňou: Pevne v rodnej pôde. Nedelňá pravda* 6. (datovaná 13. 5. 1983). In: LA SNK, príř. č. 3476/04.

7 HALAMO VÁ, Maša: *Vtáka poznáš po perí, človeka po reči*. In: LA SNK, príř. č. 3476/04.

8 Báseň bola datovaná: Bratislava, máj 1925. In: HALAMO VÁ, Maša: *Zo sanatória*. In: *Slovenské pohľady*, roč. 41, 1925, č. 6–8, s. 384–385.

ktorá si to naozaj po telefonice objednala radom po slovenských časopisoch, keď Sl. P. ponáhľali sa odtlačiť jej báseň z denného žurnálu.“⁹

So Štefanom Krčmérym spájalo Mašu Haľamovú osobné a neskôr aj rodinné priateľstvo. Až s odstupom času sa dozvedela, že Krčméry sa postavil na jej obranu¹⁰ a na margo básnického počinu, či skôr „výčinu“, ostro napísal E. B. Lukáčovi:

„Už balada o speve kolies zdá sa mi značne afektovanou, a pritom – krutou. Vyrozumievam, že týka sa Maši Haľamovej. Mášienka také básne nesmie čítať? Je to nemilosrdné. Také básne sa môžu písať o dievčatách, ktorých neznáš, alebo ktoré nezvedia, že sa to ich týka. Je nemilosrdné písať živému temer pohrebnú poéziu. Ak si jej to poslal, urobil si ju iste veľmi smutnou a ak by si to uverejnil, urobil by si ju i veľmi nešťastnou. Nešťastnejšou ako je. Vrátiť Ti báseň, alebo ju chceš i po zvážení tohoto uverejniť?“¹¹

Pre znalcov dejín slovenskej medzivojnovnej literatúry asi nie je tajomstvom, že vzťah Maše Haľamovej a Emila Boleslava Lukáča bol poznačený hlbšími priateľskými väzbami. Vedelo sa, že pre Lukáča bola jej poézia tvorivou inšpiráciou. Už v spomínanom jubilejnom článku R. Brtáňa sa v tejto súvislosti uvádza:

„Mal som pech, že Krčméry moju kritiku dal do ilegálneho čísla Slovenských pohľadov (9 B 1932): ‚Kritika, pár ľudí ju (zbierku Dar) vyniesla do výšin a vracia sa k nej... Neha i peľ dievčinej duše sa prebýjali z tých tragik života, lásky a smrti, slzami skropených, sťa panny z rosy počaté. Názvuky wolkrovské a kraskovské sa dotkli jej strún a udreli na bolestné klávesy samoty, žialu z agónie a strastnej slasti lásky...‘ **Kostolný žiarlil, že Lukáč na každý Tvoj list píše báseň a – vydáva O láske neláskavej.**“¹² (zvýr. I. H.)

Tu je odpoveď, prečo sa niektoré básne E. B. Lukáča námetmi prekrývajú s básňami Maše Haľamovej, a tiež – komu boli niektoré jej básne venované. No Dar nemal v dedikačnom podtitule iniciálky E. B. L (!). Dôležité však v danom momente je, že Rudo Brtáň dvojicu hlavných aktérov pomenoval.

9 Ako jemne ironicky vo svojom komentári poznamenal Š. Drug, „a to asi ešte nevedel, že ‚nová hviezda‘ je od neho o štrnásť rokov mladšia...“ In: DRUG, Štefan: *Trnistá cesta k básnickej sláve. Biografická koláž o živote a tvorbe Valentína Beniaka v 20. a 30. rokoch*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 2001, s. 23.

10 M. Haľamová v liste z 9. 1. 1927[8] E. B. Lukáčovi rozhorčene píše: „Básnikovi nikto nemôže zabrániť brať sujet z prostredia, v ktorom žil. – Ale pred celú verejnosť vykrámiť city týkajúce sa konkrétnej osoby – ktorú verejnosť veľmi ľahko uhádne – je nevkusné, jarmocké. Krčméry, ktorému som konečne nie zvlášť blízka, odhovoril Ťa od uverejnenia Balady v Pohľadoch. Ty ovsšem chápeš vec asi tak, že pre rozsiahlosť básne, ja si to ovsšem inakšie vysvetľujem. – Viem, že Krčmérymu je žiadna dobrá báseň nie pridlhá. – A Tvoja balada je básnický pekná a dobrá! Nemohol si nevedieť, že sa mi báseň dostane do ruky. Dôvodím: s plným vedomím napísal si baladu, resp. uverejnil, a to teraz po dvoch rokoch – keď sa všetko zabudlo a utišilo.“ Cit. podľa HALAMOVI, Maša: *Maša Haľamová. Tatranské listy: výber z korešpondencie, vyznaní, rozhovorov a spomienok*. Zost. Luba Rusnáková. Poprad: Podtatranská knižnica, 2001, s. 19.

11 List Š. Krčméryho adresovaný E. B. Lukáčovi je datovaný 4. 10. 1926. In: LA SNK, sign. 126 F 28. Š. Krčméry sa v ňom zmieňuje aj o básni Balada o speve kolies alebo tiež Balada ex voto, o jednej umieraajúcej s venovaním v podtitule: Márii, ktorá bola uverejnená v zbierke Dunaj a Seina. V zbierke je uvedené datovanie: 1924. Paríž. In: LUKÁČ, Emil Boleslav: *Dunaj a Seina*. Banská Štiavnica: Nakladateľstvo vdovy a syna Augusta Joergesa, 1925, s. 56 – 60.

12 Brtáň, c. d. In: LA SNK, príř. č. 3476/04.

Ako vidieť, Andrej Kostolný sa v týchto vzťahových súvislostiach neuvádzal náhodou. Jeho iniciálky A. K. priam bijú do očí a vnucujú jednoznačnú odpoveď (!).

Po tomto zistení sme spojili dovedna aj poznámku z rukopisného lístka, na ktorom mala Maša Haľamová pod názvom Čriepky zaznačené body osnovy na ďalšie spracovanie. Medzi nimi bod: „Kostolný – Lukáč. Súboj v Petržalke.“¹³ Zo získaných informácií môžeme len dedukovať, že A. Kostolný a E. B. Lukáč boli rivalmi v boji o Mašinu priazeň. Vysloviť môžeme aj hypotézu, že báseň Dar bola pôvodne venovaná Andrejovi Kostolnému.

Vzápätí sme štúdiom personálnej bibliografie zistili, že Andrej Kostolný zbierku *Dar* po vyjdení v roku 1928 recenzoval.¹⁴ V jeho recenzii v *Slovenských pohľadoch* je zjavná emocionálnosť výrazu, nápadná najmä v úvodných odsekoch:

„V jednom kúte stoja malé, skoro detské lyže z jaseňa. Čakajú jemný dotyk rúk. Potom primrznutým snehom budú unikať k lesu, do veľkej bielej pohádky, a tie dva pásy budú ľahké ako by anjelik tade táhal sánočky so stromčekom. S neba rovno na zem s darmi pod stromček.

Dar sa prijíma ako kus srdca, a nik sa nespýta na jeho cenu hmotnú, myslí sa len na nehu rúk, ktoré ho dotykcom posvätily. Myslí sa na to, za akú cenu duše on stojí, koľko je tam tepov krvi srdca, nakoľko je to srastené s duševným životom darcu. Autorka knihy Dar vložila do svojich básní diskretný fragment lyriky mladého života.“¹⁵

A tak môžeme skonštatovať, že iniciálky sú síce zhodné, no chýba nám autentický dôkaz (autoreferencia poetky). Nahliadli sme preto opätovne do korešpondencie sestier, Maše a Olgy. Ďalšie zistenia uvádzame v chronológii bádania.

Keď Maša prišla do sanatória v Novom Smokovci, riešila okrem zdravotných problémov aj citové putá doznievajúce z bratislavských čias. V liste z 21. septembra 1926 sa sestre Olge zdôverila, že ju pred odchodom do Francúzska navštívil Ondro (v nasledujúcich listoch mu dávala prezývku Oňoš; túto prezývku uviedol vo svojom článku aj R. Brtáň) s nečakanou žiadosťou. Prišiel „pre slovo“. No záver návštevy nebol pre nápadníka priaznivý: „povedala som mu, že ho nemám rada takou láskou, aby som mohla k nemu svoj život pripútať.“¹⁶

V nasledujúcom liste adresovanom sestre, z 28. 9. 1926, svoj nadľahčený tón vysvetľuje, aj sa zaň ospravedľuje:

„Myslím si, že som v poslednom liste trochu ľahkým tónom písala o Ondrovi, čo ma potom aj mrzelo, lebo si teraz myslíš, že som aj s ním tak hovorila. Ja som sa s ním nerozišla dáko banálne, ale ako obyčajne končievajú t. zv. lásky. Snáď práve preto, že medzi nami lásky nebolo, že to bola, aspoň z mojej strany, len sympatia a priateľstvo, ostalo všetko tak aj naďalej, dopisujeme si rovnakým tónom, len ja som mu to musela povedať, keď s takým ku mne prišiel a cítim, že som jednala správne“

13 HALAMOVÁ, Maša: Čriepky (rukopisné poznámky). In: LA SNK, príř. č. 3724/2009.

14 KOSTOLNÝ, Andrej: Maša Haľamová: Dar. In: *Slovenské pohľady*, roč. 44, 1928, č. 12, s. 826 – 828.

15 Tamže, s. 826.

16 Haľamovej list sestre Olge bol datovaný v Novom Smokovci 21. 9. 1926. In: LA SNK, príř. č. 3455/03.

a pokračujúc v liste dodáva: „*A potom Olžinka, Oňoš už nikdy zdravý nebude, ja som tiež nie silák, povedz, malo by to zmysel?*“ (zvyr. I. H.)¹⁷ 279

Túto sentimentálnu epizódu svojho života uzatvorila v liste z 26. mája 1927, kde sa zmienila popri Andrejovi Mrázovi aj o Oňošovi: „*Od februára je v Paríži (...), keby som ho milovala tak ako on mňa – bola by som najšťastnejšou ženou na svete. Má nezlomný pevný charakter a peknú dušu.*“¹⁸

Kto bol Ondro či Oňoš? Podľa informácií, ktoré sme získali z jednotlivých listov, sme vydedukovali, že s najväčšou pravdepodobnosťou odmietnutým mužom bol práve Andrej Kostolný. A to, vychádzajúc z dátumov, skoro pol roka po venovaní básne Dar (?!).

V preskúmanej korešpondencii síce nikde nie je priamo uvedené, že pod prezývkou „Ondro“ či „Oňoš“ sa skrýval Andrej Kostolný, no z indícií, ktoré sme ďalej overovali – Andrej Kostolný absolvoval pobyt vo Francúzsku (Lyon, Paríž – Sorbona)¹⁹ práve v rokoch 1927 až 1928 – vyplynulo, že by to tak mohlo, resp. malo byť. Presvedčila nás však až Mašina zmienka v liste z 10. júna 1930, kde sestra Olge píše o smrti Anče Kostolnej.²⁰ Uvádza sa v ňom, že zomrela veľmi mladá, čo zasiahlo „*Oňoša*“, lebo ju mal „*nesmierne rád*“. Tento krátky úryvok z listu nás utvrdil v domnienke, že Andrej Kostolný bol nielen spomínaným bratom, ale aj pytačom, ktorému Maša ešte v roku 1926 venovala báseň Dar.

Zdalo by sa, že výsledok bádania v archívnych materiáloch je jednoznačný: iniciálky (A. K.) v podtitule básne Dar patrili Andrejovi Kostolnému. Takže jemu patrilo aj vyznanie lásky. No najprv rekapitulujme: s lokalizáciou a datovaním „*Bratislava, 10. máj 1926*“ je Dar uverejnený s venovaním v podtitule (A. K.), v septembri 1926 píše o tzv. láske k Oňošovi („*medzi nami lásky nebolo, že to bola, aspoň z mojej strany, len sympatia a priateľstvo*“), čo potvrdzuje aj listom z mája 1927, a napriek tomu vychádza v roku 1928 Kostolného emocionálne zaangažovaná recenzia.

V tejto etape bádania sme museli skonštatovať, že získané informácie sú rozporuplné a venovanie málo presvedčivé, pretože poukazovali na jednostrannosť Kostolného citov. Súvislosti sme preto naďalej overovali a odhaľovali...

Keď sa pozorne rozhlíadneme v osobnej korešpondencii Maše Haľamovej, nájdeme v nej list adresovaný Jánovi Smrekovi. Možno istá miera sebakritiky či sebareflexie spôsobili, že 13. septembra 1932 poslala J. Smrekovi do časopisu *Elán* článok aj básneň (názvy ani obsah v liste nekonkretizovala), ale básneň o dva dni stiahla so slovami: „*Nehnevajte sa na mňa, ale nemôžem ju dať na svetlo božie, rozmyslela som si to.*“²¹ Vychádzajúc z personálnej bibliografie autorky išlo o článok uverejnený pod názvom *Cesta za inšpiráciou*²² a zrejme aj o mesiac neskôr

17 List sestry Olge datovaný v Novom Smokovci 28. 9. 1926. In: LA SNK, príř. č. 3455/03.

18 List sestry Olge datovaný v Novom Smokovci 26. 5. 1927. In: LA SNK, príř. č. 3455/03.

19 *Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990)*. III. zväzok K – L. Martin: Matica slovenská, 1989, s. 195.

20 List sestry Olge datovaný v Novom Smokovci 10. 6. 1930. In: LA SNK, príř. č. 3455/03.

21 Prvý list bol datovaný 13. 9. 1932 a druhý list 15. 9. 1932. In: LA SNK, osobný fond Ján Smrek, sign. 181 CH 14a.

22 *Elán*, roč. 3, 1932, č. 1, s. 2. Cit. podľa Masárová, c. d., s. 22.

280 publikovanú báseň Verš októbrový (s datovaním „Praha, 13. 9. 1932“), a to so znením, z ktorého je zjavné, že bývalé citové putá sa ešte aj po rokoch uzatvárali v lyrickéj výpovedi:²³

„S noblesou v duši
chceli sme tvoriť šťastie,
pavučinu babieho leta
čo priletela k nám.
Nad nami hviezdy zimomrivé
a každý so sebou
ostal tak strašne sám.“²⁴

Opäť sme si položili otázku, komu je báseň venovaná. Novú prizmu pohľadu priniesli až listy Maše Haľamovej Emilovi B. Lukáčovi, z 9. januára 1928 a z 19. januára 1928,²⁵ po ktorých sme spätosť básne s iniciálkami nanovo prehodnocovali. V prvom z listov Maša rozhorčene reagovala na uverejnenie básne,²⁶ ako to pred časom predpokladal Š. Krčméry, lebo priamočiaro prezrádzala, že je o nej. Ich vzájomnú slovnú prestrelku (na Lukáčovu odpoveď nadväzuje druhým listom) uzatvára narážkou na báseň Tragika obapolná,²⁷ ktorú jej E. B. Lukáč venoval už pred tromi rokmi, s datovaním „Bratislava, 30. sept. 1925“. „*V mladistvých očiach podvečer – namiesto srdca biedny červ’ alebo si nemohol nájsť práve vhodnejší rým – alebo si sa ohromne zmýlil! – Mám oči mladé, mladé a jasné a srdce ako dnes zrodené, neotrávené papierovými ,tragikami obapolnými‘.*“

No druhý list, napísaný s desaťdňovým odstupom, bol už zmierlivý a úprimne otvorený (nadväzuje na predošlý list od E. B. Lukáča). Maša sa v ňom vrátila k stretu Lukáča s Kostolným, o ktorom ju obaja informovali. Podrobnejšie vysvetľuje neprijemné okolnosti, v ktorých Kostolného ponuku na zaslúbenie odmietla:

„*Kedže z jeho slov vyzneli rôzne hrozby, vyhrážky a matné narážky na ,viem, čo urobím’ a ja, v naivnosti a добрote sedemnástej jari – veru som sa nalákala, bola som nútená na jeho otázku: lebo - lebo’ odpovedať – keď aj nie celkom kladne – aspoň mierne a v jeho prospech. Bola som nútená vziať jeho hysterický žiaľ do svojich dlani a čičkať ako mater, hoci sa mi mužské slzy odjakživa protivili.*“

23 Pripomeňme, že v podobnom móde sú napísané aj básne Postscriptum („*Nestavaj zámky vzdušné, / nestaviam na nich. / K líčeniu masky netreba. // I za bolesť ti srdce ďakovalo / a za to málo, čo ti dalo, / sa hanbiť netreba.*“²⁴) a Na Silvestra („*Päť rokov prešlo ako sen, / päť rokov bez Vás, / a predsa kedysi boli sme – / Vy i ja.*“), zaradené do tretej zbierky. In: HALAMOVÁ, Maša: *Smrť tvoju žijem*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1966, s. 16, 19 – 20. Podľa personálnej bibliografie neboli tieto básne pred vydaním tretej zbierky publikované. Cit. podľa Masárová, c. d.

24 Verš októbrový, báseň datovaná: Praha, 13. október, 1932; In: *Elán*, roč. 3, 1932, č. 2, s. 4.

25 Haľamová, Tatranské listy, c. d., s. 19 – 21.

26 Tamže, s. 19.

27 LUKÁČ, Emil Boleslav: Tragika obapolná. (Strojopis.) In: LA SNK, príř. č. 3476/04.

Zároveň objasňuje odôvodnené obavy o Kostolného zdravie²⁸ a ďakuje Lukáčovi najmä zato, že situáciu nevyhrocoval: „*Ináč, veľmi som Ti povďačná, že si nebol ochotný ísť s ním a konfrontovať city nás trochu.*“ Z ďalších riadkov je vidieť otvorenú úprimnosť, keď priznáva, že takou, akou bola neprirodená odpoveď Kostolnému, takou bola aj jej nenávisť k nemu. No čo je pre nás hodné osobitého zreteľa, k záverečnému ospravedlneniu pripojila spomienku: „*Kedysi dávno, dávno, v jednu voňavú predjarnú nedeľu r. 1925 bol si kázal na text ,sedumkrát padá spravедlivý a opěť povstane‘ (...)* bola to pekná kázeň, utkvela mi dodnes v duši – a tak sme i my padali a viac než sedem razy do dňa.“ A v záverečnom odseku dodáva: „*Zdravím Ťa, a ver, že Ti zlého neželám; pri spomienke na tú najčistejšiu nedeľu môjho života, ktorú som Ti práve spomenula, mi to uver!*“ (zvyř. I. H.)

Súbežne sa nám vynárajú verše z básne Dar: „*Keď cesty zarastú trńim a hložíim – / dar svoj ti donesiem v jednu nedeľu / s úsmevom božíim.*“²⁹

Z uvedeného listu akosi spontánne vyplýva, že uvedený úsek básne bol odzvou práve na onú pamätnú nedeľu. Môžeme teda vysloviť hypotetický predpoklad, že iniciálky (A. K.) v podtitule pri prvom uverejnení básne boli len dodatočným, možno situačne vynúteným „opatrením“. Dôvody zásahu už nielen tušíme. Avšak napriek uvedeným zisteniam, zámer autorky ostal neistý...

Krátko rekapitulujme zistené fakty. Inšpiratívna kázeň E. B. Lukáča: jar 1925; venovanie básne Tragika obapolná: Bratislava, 30. 9. 1925; publikovanie básne Dar: Bratislava, máj 1926; odmietnutie A. Kostolného: Nový Smokovec, september 1926; list s informáciou o strete „sokov“: január 1928; publikovanie básne Verš októbrový: Praha, 13. 9. 1932.

Kľúčovým prekvapením – v ostatných archívne dochovaných článkoch sa nevyskytovalo – bolo jedinečné sprievodné slovo autorky k rozhlasovej relácii *Maša Halamová – sama doma so svojou poéziou*,²⁹ v ktorej – najprv poslucháčom a neskôr čitateľom – prezradila:

„*Dnes je to jednoduché! Zalúbené dievča si môže sadnúť k magnetofónu a zveriť najtajnejšie city pásiku navijajúcemu sa na kolesko a plné kolesko citov poslať potom milému najkratšou cestou, hoci lietadlom do najďalšieho sveta. – Posielam ti svoj hlas. – Rýchlo a spolahlivo.*

Kedysi bol taký zvyk, že dievča vyšlo hodvábnu šatôčku tomu, koho ľúbilo. Iste si pri tom spievala. Ja som svoje prvé plaché vyznanie symbolizované takouto šatôčkou, vyspievala v básni.“ (zvyř. I. H.)

Po týchto slovách nasledovala báseň Dar. Poetka k nej pripojila navyše akúsi kódu, ktorou dopovedala dosiaľ nevy povedané: „*Hodváb sa dávno rozpadol – báseň pretrvala – . I láska.*“

28 V liste doslova píše: „Ponevác, ako sám dobre vieš, bol vtedy K. do krajnej miery rozrušený, rezignovaný, zúfalý atď.; bála som sa o jeho chatrné zdravie a strach mój bol podporený ešte i výrokem mne dobrého známeho priateľa – lekára.“ Cit. podľa Halamová, *Tatranské listy*, c. d., s. 20.

29 HALAMO VÁ, Maša: *Maša Halamová – sama doma so svojou poéziou* (Vysielané v Československom rozhlasu 24. mája 1967). In: *Predvoj*, roč. 3, 1967, č. 21, s. 8 – 9. In: LA SNK, príř. č. 3476/04. Knižne publikované in: *Básnik sám doma*. Zostavil a úvodné slovo napísal Ondrej Laciak. Doslov napísal Daniel Okáli. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1977, s. 60 – 65.

Na základe uvedených skutočností môžeme konštatovať: zámer aj inšpirácia a s nimi tiež legitímnosť jednej z interpretácií sú preukázané, aj keď skutočný podnet na uvedenie iniciálok ostal neodhalený.

Nuž, ako sa ukázalo, aj báseň má svoj príbeh s tajomstvom. Za lyrickoú výpoveďou sa skrýva (lo) tajomstvo duševného poryvu, citového vzplanutia. Báseň Dar môže byť preto dodnes prijímaná ako „živý plamienok“ lásky vyžarujúci z dievčenského srdca.

Výsledok archívneho výskumu (vzťah interpretácie a exegézy)

Z hľadiska problému recepcio-percepčnej dôveryhodnosti dvoch odlišných interpretácií môžeme na základe archívneho výskumu a z podrobnej rekonštrukcie súvislostí potvrdiť, že emblémová báseň Dar je podobne ako mnohé ostatné básne výpoveďou poetky o vlastnom duševnom poryve – vyznaním lásky mladého dievčaťa. Oslavu mieru³⁰ môžeme na základe autorkinej výpovede a zistených faktov jednoznačne vylúčiť a označiť za nadinterpretáciu; dodajme, že pre didaktické účely, na úrovni sekundárneho vzdelávania, je v rovine formovania percepčných kódov prípustná, no v akademickom vzdelávaní na úrovni apercpcie (t. j. metodologizácie) je už nežiaduca.

Prvé uverejnenie básne Dar v roku 1926 s podtitulom (A. K.) dávalo impulz k spájaniu s konkrétnou osobou – Andrejom Kostolným, no ako predpokladáme, venovanie v podtitule tu bolo pripísané až dodatočne. Okolnosti uvedenia sa nám síce nepodarilo odhaliť, ale na potvrdenie môžeme uviesť, že na rozdiel od iných básní, napr. Balada o klamných ružiach (Anči), Horniaky (Z vlaku), V marci (J.), v rukopisnej zbierke *Dar* venovanej sestre Olge na Vianoce 1927³¹ sa dedikačný podtitul nenachádzal a potom ani v prvom vydaní debutu v roku 1928.

Z hľadiska exaktnosti interpretácie sa nám však potvrdilo, že pre výskumné účely je odhaľovanie vzťahu textu a jeho kontextu prostredníctvom archívneho výskumu produktívne. Umožňuje nielen rekonštruovať genetické súvislosti, ale aj overovať a potvrdzovať analyticko-interpretáčn é závery v procese literárnohistorickej exegézy a tým dosiahnuť istú mieru exaktnosti.

Štúdiá je výstupom grantového projektu KEGA č. 008UPJŠ-4/2017 *Veda bez bariér (Interdisciplinárne inšpirácie súčasnej literárnej vedy a jazykovedy v edukačnej praxi na VŠ)*. Vedúci riešiteľ: prof. PhDr. Ján Gbúr, CSc. Doba riešenia: 2017 – 2019.

30 Takou je báseň Mladá ulica zaradená do zbierky *Smrť tvoju žijem* (1966).

31 HALAMOVÁ, Maša: Dar. Rkp. zbierka. In: LA SNK, príř. č. 3724/2009.

Archívne pramene

- Slovenská národná knižnica v Martine, Literárny archív:
 Osobný fond Maša Haľamová (nespracovaný):
 BRTÁŇ, Rudo: Kytica zo spomienok uvitá. K životnému jubileu národnej umelkyni Maši Haľamovej. (Zdroj bližšie neuvedený; poznamenaný rok 1983.) Prír. č. 3476/04.
 HALAMOVÁ, Maša: Čriepky – rukopisné poznámky. Prír. č. 3724/2009.
 HALAMOVÁ, Maša: *Dar* (rukopisná zbierka). Prír. č. 3724/2009.
 HALAMOVÁ, Maša: Maša Haľamová – sama doma so svojou poéziou... (Vysielané v Československom rozhlasu 24. mája 1967). In: *Predvoj*, roč. 3, 1967, č. 21, s. 8 – 9. Prír. č. 3476/04.
 HALAMOVÁ, Maša: *Vtáka poznáš po perí, človeka po reči* (rukopis, datovaný 14. 10. 1924). Prír. č. 3476/04.
 LUKÁČ, Boleslav Emil: *Tragika obapolná* (rukopis básne s venovaním). Prír. č. 3476/04.
 ŠIMULČÍKOVÁ, Jana: Stretnutie s národnou umelkyňou: Pevne v rodnej pôde. Nedeľná pravda 6. (datovanie 13. 5. 1983). Prír. č. 3476/04.
 List M. Haľamovej sestre Olge (21. 9. 1926). Prír. č. 3455/03.
 List M. Haľamovej sestre Olge (28. 9. 1926). Prír. č. 3455/03.
 List M. Haľamovej sestre Olge (26. 5. 1927). Prír. č. 3455/03.
 List M. Haľamovej sestre Olge (10. 6. 1930). Prír. č. 3455/03

Osobný fond Ján Smrek: listy M. Haľamovej Jánovi Smrekovi (datované: 13. 9. 1932 a 15. 9. 1932), sign. 181 CH 14a.

Osobný fond Emil Boleslav Lukáč: list Štefana Krčméryho Emilovi Boleslavovi Lukáčovi (4. 10. 1926), sign. 126 F 28.

Pramene

- Básnik sám doma. Zo spomienok básnikov: o zdrojoch inšpirácie, tvorbe a vzniku poézie.* Zostavil a úvodné slovo napísal Ondrej Laciak. Doslov napísal Daniel Okáli. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1977, s. 60 – 65.
 HALAMOVÁ, Maša (pseud. Zornička): Zo sanatória. In: *Slovenské pohľady*, roč. 41, 1925, č. 6 – 8, s. 384 – 385.
 HALAMOVÁ, Maša: Dar. (A. K.). In: *Slovenský denník*, roč. 9, 1926, č. 113a (16. 5. 1926), s. 9.
 HALAMOVÁ, Maša: *Dar. Básne Máši Haľamovej.* Bratislava : Literárny Odbor Umeleckej besedy slovenskej, 1928. Edícia Veľká Morava, zv. VI.
 HALAMOVÁ, Maša: Verš októbrových. In: *Elán*, roč. 3, 1932, č. 2, s. 4.
 HALAMOVÁ, Maša: *Smrť tvoju žijem.* Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1966.
 HALAMOVÁ, Maša: *Maša Haľamová. Tatranské listy: výber z korešpondencie, vyznanií, rozhovorov a spomienok.* Zost. Ľuba Rusnáková. Poprad : Podtatranská knižnica, 2001. Edícia Tatranské listy, zv. 6.
 LUKÁČ, Emil Boleslav: *Dunaj a Seina.* Banská Štiavnica : Nakladateľstvo vdovy a syna Augusta Joergesa, 1925, s. 72.

Literatúra

- DRUG, Štefan: *Týrnistá cesta k básnickej sláve. Biografická koláž o živote a tvorbe Valentína Beniaka v 20. a 30. rokoch.* Bratislava : Slovenský spisovateľ, 2001.
 HAJDUČEKOVÁ, Ivica – BÓNOVÁ, Iveta: Duchovný rozmer v lyrike Maše Haľamovej (Básnická zbierka Dar). In: *Religious and Sacred Poetry: An International Quartely of Religion, Culture and Education*, roč. 4, 2016, č. 1 (13), 2016a, s. 89 – 130 (angl. mutácia s. 131 – 176).
 HAJDUČEKOVÁ, Ivica – BÓNOVÁ, Iveta: Duchovný rozmer v lyrickej poézii Maše Haľamovej (Básnická zbierka Červený mak). In: *Religious and Sacred Poetry: An International Quartely of Religion,*

- 284 *Culture and Education*, roč. 4, 2016b, č. 3 (15), s. 83 – 110 (angl. mutácia s. 111 – 135).
- HAJDUČEKOVÁ, Ivica – BÓNOVÁ, Iveta: Láská s emblémom červeného maku (O duchovnosti v zbierke M. Haľamovej Smrť tvoju žijem). In: *Slovenská literatúra*, roč. 64, 2017, č. 4, s. 284 – 307.
- HAJDUČEKOVÁ, Ivica: Kontextualizácia k interpretácii poézie Maše Haľamovej. In: *Metodologické inšpirácie v literárnovednom výskume II*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2018, s. 48 – 76. Dostupné na: <https://unibook.upjs.sk/img/cms/2018/ff/metodologicke-inspiracie-monogr-web.pdf>.
- KOSTOLNÝ, Andrej; Maša Haľamová: Dar. In: *Slovenské pohľady*, roč. 44, 1928, č. 12, s. 826 – 828.
- MASÁROVÁ, Jarmila (ed.): *Haľamová, Maša. Blatnica 28. 8. 1908. Personálna bibliografia*. Martin : Okresná knižnica v Martine, 1978.
- Slovenský biografický slovník. (Od roku 833 do roku 1990). III. zväzok K – L*. Martin : Matica slovenská, 1989.

doc. PaedDr. Ivica Hajdučeková, PhD.
Katedra slovakistiky, slovanských
filológií a komunikácie
Filozofická fakulta
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika
v Košiciach
Moyzesova 9
040 01 Košice
e-mail: ivica.hajducekova@upjs.sk